

Povijesni smisao Lenjinove koncepcije političke partije

Radule Knežević

Ljudi nisu robovi, ali ni gospodari, nisu kmetovi, ali ni feudalci, nisu proleter, ali doista ni kapitalisti. Što oni jesu, to u podjeli rada dosadašnjih klasnih društava nije postalo jasnim.

Ernst Bloch

Živimo u konstelaciji dovršetka prošlog što još dugo može potrajati i mukotrpog rađanja budućeg, što jedva uspijeva da se probije kroz sadašnjost. Taj obrat svih stvari čovjek nije u stanju da shvati u svoj njegovoj dubini, tj. da bivstvuje kao čovjek i nađe sebe u cjelini zbivanja. Računajući još uvijek samo sa faktima prividnog uspjeha, ljudi ipak postaju svjesni, da se mora misliti i o smislu svega što jest, što je bilo, i što će biti. Jer značenje pojedinačne epohe, i smisla ljudskog obitovanja, ne može se shvatiti a da se ne pojmi cijela povijest u svojoj biti, pa se tako ni povijesni smisao jednog novog svijeta koji se rađa, koji pomiruje čovjeka, povijest i prirodu, u onom jednom i jedinstvenom, u iskonu, ne može dokučiti ako se ne sagleda kao rezultat cjelokupne povijesti. S tog rodnog tla treba dakle sagledati to novo i vidjeti da li je ono stvarno novo, smisleno, ljudsko i humano. A to sve zbog jednog jedinstvenog ljudskog razloga: da se decenije ljudske povijesti ne bi ponovo proglašavale za zablude.

Zbog toga kada danas govorimo o bitnim činionicima savremene povijesti, a jedan od njih je svakako i partija proletarijata, i koncepcija jednog od njenih stvaralaca V. I. Lenjina, polazimo sa tog stanovišta, tražeći u njoj to što ona donosi, po čemu, kako i zašto, ima svoj povijesni smisao, i što ona znači za ovo doba revolucije. Smatramo da te »priče o smislu« znače ispitivanje i potvrdu čovjekovog bivstvovanja i njegovih povijesnih mogućnosti, jer polaze od Marxove kritike svijeta koji se dovršio i nošene njegovim socijalističkim humanizmom pokušavaju pokazati one snage koje imaju objektivno-povijesne i subjektivne preduslove da budu nosioci i realizatori humanizma — naturalizma, pa zbog toga imaju svoj smisao i mjesto.

Onima koji će reći da je ovo apstraktno filozofiranje, već je poodavno odgovorio Hegel, da onaj ko misli da govori najkonkretnije, govori u stvari najapstraktnije, a i genije političke volje i akcije Lenjin, kada im je savjetovao da se ne razmeću svojom trezvenošću, svojom bliskošću konkretnom, već da misle i promišljaju sebe i svoj svijet uvijek i iznova.

Jer »ko na svijet gleda umno, toga svijet gleda umno, oboje su u uzajamnom određivanju.«¹⁾

Metodološki pristup

Lenjin je pojmio da je bit marksizma dijalektika, i to Hegelova shvaćena materijalistički, i da onaj tko nije potpuno shvatio dijalektiku i njome ovladao ne može biti ubrojan u prave marksiste.²⁾ Ovaj Lenjinov odnos prema marksizmu i dijalektici upućuje nas na pristup njegovom djelu, jer su odavde vidljive daljnje konzekvence revolucionarne misli i akcije Lenjina.

Još prije pisanja svog filozofskog djela »Materijalizam i empirokritizam«, Lenjin je jasno naznačio horizonte svoje misli, shvaćajući marksizam kao naučni socijalizam i rukovodstvo za akciju, a njegovu dušu dijalektiku, kao učenje o svestranom i punom protivurječnosti historijskom razvitku. Dijalektičkom spoznajom biti epohe, spoznajom ukupnosti društvenih odnosa i realnih snaga povijesti, povijesnih mogućnosti i ciljeva, određuju se praktički zadaci epohe, koji se mijenjaju pri svakom zaokretu povijesti. Zato naučni socijalizam otkriva, po Lenjinu, najveće zadatke koji stoje pred čovjekom, tj. zadatke epohe, koji se rađaju i rastu po principima dijalektike a ispunjava ih čovjek.³⁾

U djelu »Materijalizam i empirokritizam«, Lenjin je ustajući u odbranu marksizma inaugurirao teoriju odraza, po kojoj je svijest samo odraz bića, i po kojoj u prirodi djeluju zakoni nezavisno od naše volje. Objektivno realno biće materija nezavisno je od svijesti i osjećaja, a najveći je zadatak čovjeka da obuhvati tu objektivnu logiku privredne evolucije, tj. evolucije društva, u njenim općim i osnovnim crtama, kako bi se što je moguće jasnije njoj prilagodila društvena svijest i svijest naprednih klasa u svim kapitalističkim zemljama.⁴⁾

Ovako pojmljenom marksizmu da bi bio potpun treba dodati još i ljudsku praksu kao kriterij pravilnosti materijalističke teorije spoznaje. Konkretno kada se ovaj kriterij primijeni na razvitak kapitalističkih zemalja, dokazuje se po Lenjinu opravdanost Marksove teorije i zadatak je revolucionara da slijede tu tendenciju.

U članku »Marl Marx« Lenjin je na tragu Engelsa ustvrdio da je za Marxa dijalektika »nauka o općim zakonima kretanja kako spoljašnjeg svijeta tako i ljudskog mišljenja«⁵⁾ naglašavajući da je to revolucionarna strana dijalektike koju je Marx preuzeo od Hegela. U stvari Hegelovo nasljeđe, smatra Lenjin, omogućilo je Marxu da stvori svoju teoriju evolucije, koja je bogatija i sadržajnija od trivijalne teorije evolucije jer je obogaćena crtama dijalektike kao što su: negacija negacije, prekid postupovnosti itd. Primjenom principa dijalektike na spoznaju ljudskog društva prenose se zakoni koji važe za prirodu na ljudsko društvo. Marxova genijalnost sastoji se baš u tome što je u društvu otkrio zakon klasne borbe, koji je zakon spoznaje kakav je npr. i — u matematici, kako će to kasnije reći Lenjin, u svojim »Filozofskim sveskama«.⁶⁾

1) Hegel, *Filozofija povijesti*, Zagreb 1955, str. 29.

2) Lenjin, *Izabrana dela*, Beograd 1960, tom XIV str. 465.

3) Lenjin, *Izabrana dela*, Beograd 1960, tom XIV str. 526.

4) Lenjin, n.d. tom VII str. 310.

5) Lenjin, n.d. tom IX str. 47.

6) Lenjin, »Filozofske sveske, Beograd 1955, str. 333.

U »Filozofskim sveskama« Lenjin je nagovijestio neke nove aspekte svoje misli oslanjajući se na filozofsku literaturu, prije svega na Hegela. Lenjin posebno naglašava dijalektičnost ljudske spoznaje što ga dovodi izvjesnom napuštanju mehaničkog shvaćanja odraza. Zato je posebno naglašavao da odraz prirode u misli čovjeka ne treba shvatiti mrtvo i apstraktno bez kretanja i protivrječnosti. Dijalektička spoznaja se razlikuje od metafizičkog materijalizma po tome što je ona mnogostrano, živo saznanje sa bezbroj nijansi, što je to kriva linija koja se približava krugu krugova.⁷⁾ Bit je dijalektike, smatra Lenjin razdvajanje jednog i saznavanje njegovih protivrječnih djelova, tj. suprotnih tendencija u svim pojavama uključujući i duh i društvo.⁸⁾ Ovako pojmljenoj dijalektici Lenjin dodaje još šesnaest crta koje od nje čine nauku o razdvajanju jednog i borbi suprotnosti.

Za ljudsku prikićku djelatnost, Lenjin će reći, da je to osnova na kojoj se gradi cjelokupna koherentnost našeg mišljenja, jer je »praktička djelatnost čovjeka trebala milijardu puta da privodi svijest čovjeka k ponavljanju raznih logičkih figura, da bi te figure mogle dobiti značenje aksioma«.⁹⁾

Kao što se vidi Lenjin je čitajući Hegela ipak nagovijestio neke nove momente svoje filozofske intencije, ali je u poimanju dijalektike i njenoj materijalističkoj primjeni, i sa svojom popravljenom teorijom odraza, ostao iza Marxa.

Marxova dijalektika nije materijalistička a Hegelova idealistička, već se one bitno razlikuju, i ujedno rastaju, u svojoj koncepciji čovjeka. Za Marxa je bit čovjeka, ono po čemu jesu i čovjek i priroda čovjekovo djelo, jer priroda jest ukoliko nije obična danost, a čovjek jest ukoliko negira prirodu koja tom negacijom postaje čovjekom. Dijalektika zato nije »neka metoda po kojoj se obrađuje povijest nego je isto što i povijest sama«.¹⁰⁾

Mijenjajući prirodu čovjek proizvodi sebe i svoju zbilju i svijest, kao povijesne događaje, i zato je dijalektika ukorijenjena u ljudskoj povijesti kao praksi, i izvan toga odnosa nema dijalektike. Jer povijesno praktičko djelo jest bitak čovjekov, a povijest ništa drugo do samosvjesna čovjekova djelatnost. »Povijest ne radi ništa, ona nema golema bogatstva, ona ne bje bitke. Naprotiv zbiljski čovjek, živi čovjek je taj koji sve radi, ima i bori se; nije povijest ta koja se služi čovjekom, kao sredstvom da bi ostvarivala svoje svrhe kao da je ona neka apstraktna osoba — nego je ona ništa drugo djelatnost čovjeka«.¹¹⁾

Povijesno vrijeme jest vrijeme proizvodnje o kome zavisi što i kako povijest jest. U zbivanju povijesnog sklopa u građanskom društvu, gdje je otuđenost karakter vlastitosti čovjeka u odnosu spram bića, nalazi se prikriveno istinsko povijesno vrijeme. To je ujedno i dovršenost te epohe koja u sebi sadrži i dokrajčuje otuđenost epoha koje su joj predhodile. Revolucija kao korak u novo, čije temelje postavlja filozofija svojim uvidom u cjelinu povijesnog sklopa, nastavlja se na ono što jest, tj. na dovršenost građanskog svijeta i ne počinje iz ničega, nego otkriva realne snage povijesti koje su skrivene iza otuđenja. Povijest time dobija ustroj-

7) Lenjin, »Filozofske sveske«, str. 337.

8) Lenjin, »Filozofske sveske«, str. 334.

9) Lenjin, »Filozofske sveske«, str. 162.

10) Bloch, »Subjekt objekta«, Zagreb 1959, str. 316.

11) Marx—Engels, »Sveta porodica«, Beograd 1959, str. 149.

stvo napredovanja »sram nečega što je u svojoj biti već bilo prisutno, ali još nikada opstojano kao sadašnje, niti će ikada biti posve dostignuto: totalni prisebni homo-humanus.«¹²⁾

Smisao povijesti leži zato u povijesti samoj, jer je čovjekovo djelo smisleno po sebi a ne po nečemu izvan njega. Jer povijest uvijek iz novih uvjeta govori nove istine, a čovjek »proizvođa svoju povijesnu bit proizvodnjom cjeline bića iz bitka u povijesni svijet, neprestano iznova proizvodi i smisao povijesti svijeta kao »svrhu« svoga vlastitog opstanka.«¹³⁾

Dijalektika kao samodjelatnost čovjeka jest medij kroz koji se dopire do komunizma, jer je komunizam proces zbiljskog oslobađanja čovjeka čiji se uvjeti izvode iz sada postojećih pretpostavki.¹⁴⁾

Zbog toga je komunizam povijestan, znači smislen i moguć, a ne nadpovijestan, tj. besmislen i nemoguć. On nije racionalizacija i industrijalizacija društva već zavičaj čovjekov. Ako se ovo ne sagleda onda se materijalizam razilazi od povijesti, od povijesne djelatnosti čovjeka i priroda postaje puko ništa. Bit se odvaja od egzistencije, čovjek postaje radnik, povijest se pretvara u historiju, sloboda postaje spoznata nužnost, a čovjek određen ne sobom već predikatom. Bitna dimenzija Marxove misli ostaje time zaboravljena. Jer se povijest i priroda ne susreću u humanizmu — naturalizmu i ne postaje novi bitak čovjeka, iskonski neposredan bitak sam. Društvo se ponovo fiksira kao apstrakcija naspram individuumu, jer individuum nije društveno biće.

Marxova je intencija i domašaj njegove misli u shvatanju povijesti kao prirode čovjekove i njegovog vlastitog djela, jer je vrijeme povijesti iskonsko prirodno vrijeme, nije hronologija jer se ne može datirati, a niti nešto fizikalno, već je to iskon sam: pro-izlaženje, Praxis-poesis.¹⁵⁾

Povijesni subjekt jest proleterijat kao totalno otuđenje i negacija čovjeka čija je zbiljnost pretvorena u stvarnost, i koji spoznajom svoga položaja kao objekta povijesti spoznaje sebe i svoju povijesnu misiju, koju ostvaruje posredovanjem kao planetarnom revolucijom. Ovim apsolutnim činom završava se otuđenje bivstvovanje i otpočinje povijest uspostavljena sa sviješću i onim što i u čemu čovjek povijesno jest. Proces se zato ne završava s političkom revolucijom već se odbacuje politički plašt, i pronalazi socijalna duša revolucije izgradnjom doista ljudske zajednice — čovjekovom praktičkom djelatnošću. Povijest ovim dobija svoj pravi i jedini smisao.

Na putu povijesti proletarijat se organizira u partiju u velikom historijskom smislu.¹⁶⁾ To je pokret koji želi da ukine građansko društvo ali ne da bi inagurirao novu apsolutnu stranu društva već da uspostavi slobodnu zajednicu. Mala grupa revolucionara, niti bilo ko drugi, ne može zamijeniti to povijesno djelo proletarijata, jer se socijalizam (komunizam) ne može čovjeku podariti. Komunisti zato u proleterskom pokretu ispunjavaju samo prometejsku misiju filozofije, tj. misle onu misao koja uvijek iz iskona govori nove i nove istine, omogućavajući čovjeku smisleno bivstvovanje.

12) D. Pejović, »Pojam napredka kod E. Blocha«, Naše teme, Zgb. 3/60, str. 309.

13) D. Pejović, »Pojam napredka kod E. Blocha«, Naše teme, Zgb. 3/60, str. 309.

14) Marx—Engels, »Rani ragovi«, Zagreb 1953, str. 358.

15) D. Pejović, »Između misli i čina«, Praxis, Zgb. 6/65, str. 868.

16) Marx—Engels, Izabrana djela, Zgb. 1949, str. 326.

Lenjin je poimajući marksizam i dijalektiku, kako je to rekao Korsch, premjestio dijalektiku jednostrano u objekt u prirodu i historiju, a spoznaju označio kao puko pasivno odslikavanje i odražavanje ovog objektivnog bitka u subjektivnoj svijesti.¹⁷⁾ Ovim je svaki dijalektički odnos između bitka i svijesti, teorije i prakse, bio razbijen. Time je ponovo inauguriran kontemplativni odnos prema svijetu, prema bitku, koga čovjek spoznaje a kritika zbiljnosti shvaćena kao loša beskonačnost spoznavanja i promatralačkog odnosa prema zbilji. Marxovo poimanje dijalektike i povijesti kao čovjekove praktičke djelatnosti, i dovođenje u pitanje dijalektike kao dijalektike biva zanemareno, odnosno u ovakvoj verziji marksizma ne može se ni pojaviti, jer čovjek nije samosvjesni stvaralac svijeta, nego ponovo čuči izvan svijeta. Ako se praksa pojavljuje kao kriterij istine onda je to jedino znak da je čovjek ipak tu negdje prisutan. Iz toga proizilazi da nema mjesta Marxovom poimanju otuđenja i razotuđenja, povijesti i predpovijesti, a komunizam se javlja kao cilj kome treba težiti.¹⁸⁾ Marksizam kao naučni socijalizam treba biti spoznat onako kako to subjekt poima i može pojmiti objekt. Ovim kontemplativnim odnosom jasno se pokazuje da je marksizam ideologija, otuđena ideologija, kao i mnoge druge u klasnom društvu. Tu ideologiju spoznaje onaj koji je i izmislio, jer je socijalizam nastao kao učenje obrazovanih intelektualaca, odnosno partija. Osnovni zadatak koji mora biti ispunjen jest organizacija partije, koja će proletarijatu i ostalim društvenim klasama predložiti tu ideologiju i biti garancija njenog ostvarivanja, tj. konstituens revolucionarnog preobražaja društva na tragu te ideologije. Partija jest zato goruće pitanje, a Lenjinov opus jest opus partije. Partija koja spoznaje naučni socijalizam jest veza između ideologije i radničke klase, čime otpočinje pod neposrednim rukovodstvom partije borba za ostvarivanje komunizma.

Polazeći od ove ideološke pozicije Lenjin jasno nije mogao završiti nigdje drugdje nego u shvatanju partije koja postaje snaga za spoznaju ideologije, razvija je, i bori se za njena ostvarivanja. U tom načinu borbe za ostvarivanje naučnog socijalizma Lenjin se rastao sa svojim duhovnim učiteljima, vođama socijaldemokratije. Zakoni klasne borbe postaju u takvom shvatanju marksizma ono što je bitno i novo ali se ujedno pojavljuje horizont koji ovako pojmljena partija i ideologija ne mogu prevazići. Taj horizont jest obzorje političke revolucije i političke organizacije društva, odnosno recimo jasno, obzorje klasnog društva. Opredjeljenje za političku partiju biva time jasno definirano kao opredjeljenje za političku revoluciju. Dijalektika se pojavljuje u svom revolucionarnom-praktičkom instrumentalizmu.¹⁹⁾ Njen zakon je klasna borba a njena konkretnost sastoji se u, kako je to Lenjin govorio, smjenjivanju diktature jedne klase, diktaturom druge klase.

Sve to pokazuje da materijalizam koji polazi od metafizičke predstave jednog apsolutnog danog bitka, uprkos svim formalnim tvrdnjama, nije niti može biti Marxov humanizam, već se spušta na pozicije pred-marksovskog materijalizma. Političke implikacije takvog poimanja ostaju na istom nivou, jer se dolazi do partije, kao i svaka ideologija, ali se dalje od toga koraci vječito traže.

17) Karl Korsch, »Marxismus und Philosophie«, Leipzig 1930, str. 36.

18) Lenjin ni u jednom djelu, pa ni u »Filozofskim sveskama« ne tretira problem otuđenja i razotuđenja a praksu shvaća mehanički.

19) N. Samilagić, »Aktuelni aspekti političke nauke«, Naše teme, Zagreb 1/64, str. 60.

Partija i njeni ciljevi

Kao što subjekt spoznaje objekt, materiju, koja se vječno kreće tako partija spoznaje epohu, i pronalazi u njoj za čovjeka zadatke epohe, tj. realne snage povijesti i njihova stajališta, i ona je medij kroz koji se transformiraju interesi društvenih klasa i slojeva. Ono pomoću čega partija otkriva te zadatke epohe jest marksizam, naučni socijalizam, koji je sagledao ukupnost društvenih odnosa i shvatio daljnje puteve povijesti i mogućnosti preobražaja društva. Naučni socijalizam je otkrivši pravu prirodu kapitalističkog sistema i zakone klasne borbe, između proletarijata i ostalih društvenih snaga, pronašao mogućnosti negacije građanskog društva. Marksizam zbog toga treba predložiti proletarijatu i sirotinji da bi se povezao socijalizam sa radničkim pokretom. Ta veza jest partija. Ovo stanovište Lenjin preuzima od Kauckog, smatrajući da je u misli Kauckog, da je socijaldemokracija spajanje socijalizma sa radničkim pokretom, sadržano sve ono bitno što je Marx izložio u »Komunističkom manifestu«.²⁰⁾ Jer je socijalizam produkt filozofskih, istorijskih i ekonomskih učenja obrazovanih ljudi imućnih klasa, tj. inteligencije.

U Rusiji je po Lenjinu socijalizam nastao sasvim nezavisno od spontanog rasta radničkog pokreta kao rezultat razvitka misli kod radikalne inteligencije. »Radikalna inteligencija koja je postala samostalna snaga«²¹⁾ jest posjednik naučnog socijalizma i ona pristupa radničkom pokretu, da ga osvijesti kao društvenu snagu i politički osposobi i pripremi za akciju, organizirajući ga i usmjeravajući ga od tredunionističke, instiktivne svijesti ka klasnoj svijesti i klasnoj borbi. »Narodni tribuni« upućuju proletarijat i sirotinju na njihovu istorijsku misiju ali ne u obliku dosadnih članaka, već neposrednom akcijom i snagom primjera.

Lenjin je dakle na tragu Kauckog pojmió partiju kao radikalnu inteligenciju koja unosi svijest u proletersku borbu, i svojom vezanošću za proletarijat postaje realna društvena snaga koja stoji ispred klase i trasira joj puteve, tj. postaje avangarda, a ne ariergarda. Partija je rukovodeći odred koji usmjerava proletersku djelatnost nasuprot svim partijama buržoaskog društva i ona je u ime proletarijata negacija građanskog društva. Tu ulogu i njeno izvršenje omogućuje joj napredna teorija bez koje ne bi bila avangardni borac,²²⁾ tj. teorija koja je rukovodstvo za akciju, definirana i jasna i koju treba primjenjivati i slijediti tendenciju.

Partija zato nije identična sa klasom već je obavijaju revolucionarne klase, kojima ona omogućuje jedinstvo i borbu za željene ciljeve, kao odred manjine klase, svjesne manjne. Tu su na zajedničkom putu svjesni i aktivni i oni koji pomažu.

Da li je proleterska partija proleterska ili nije ne zavisi od toga je li sastavljena od radnika već od taktike, akcije i strategije partije. Profesionalni revolucionari su garancija trajnosti i uspjeha klasne borbe i preobražaja društva a ne spontani, samostalni pokret radničke klase koji može doći samo do embrionalnog oblika svijesti.²³⁾

20) Lenjin, »Izabrana dela«, Beograd 1960, tom III, str. 205.

21) Lenjin, »Izabrana dela«, Beograd 1960, tom IV, str. 343.

22) Lenjin, n.d. tom III strana 243.

23) Lenjin, n.d. tom IV strana 286.

Idejno jedinstvo proletarijata potrebno je materijalizirati, tj. organizirati partiju. Ako je proletarijat idejno ujedinjen ideologijom koju unosi inteligencija, onda to treba materijalizirati izgradnjom jedinstvene organizacije profesionalnih revolucionara, jer partija postaje partija kada se autoritet ideje pretvori u autoritet vlasti i organizacija izgradi odozgo naniže. Organizaciono pitanje jest dakle duhovno pitanje par excellence.

Ciljeve ovako pojmljene partije Lenjin je jasno formulisao riječima: »Prvi zadatak svake partije budućnosti jeste — ubijediti većinu naroda u pravilnost svog programa; drugi — uništiti neprijatelja; treći — organizirati upravljanje.«²⁴⁾

Formulirajući ovako ciljeve partije, Lenjin je odmah poslije Oktobra pisao, da se Boljševička partija »kao i svaka druga partija bori za osvajanje političke vlasti za sebe«²⁵⁾ i da osvajanjem političke vlasti i uspostavljanju diktature proletarijata i seljaka završava istorijska misija proletarijata.

Komunizam ostaje tako kao cilj a na scenu stupaju problemi vlasti, uglja, čelika i beza.

Lenjin je dakle partiju jasno odredio kao posebnu organizaciju profesionalnih revolucionara, posjednika naučnog socijalizma, koji djeluju samostalno shodno tom zavjetu i pokušavaju trasirati puteve povijesti. Partija je konstitutivni element ne samo revolucije nego i cjelokupnog osvještavanja proletarijata i njegove akcije i borbe i revolucionarnog preobražaja društva. Ako ova partija ima svoj princip onda je to volja. Disciplina je mjerilo snažnosti. Oda-nost stvari komunizma njena etika.

Snage i organizacija partije

Misleći na tragu Marxa, Lenjin u proletarijatu i njegovoj misiji koja se završava osvajanjem političke vlasti, vidi glavni oslonac svoje partije, ali njene redove proširuje i na ostale revolucionarne slojeve društva koji stoje u suprotnosti sa samodržavljem. Sastajući se sa radikalnom inteligencijom koja biva njegov um, a koju proletarijat uči disciplini, poslušnosti i odanosti, uspostavlja se jedinstvo između proletarijata i inteligencije i brišu se međusobne razlike, jer svi postaju profesionalni revolucionari. Brojna i koncentrirana radnička klasa u fabrikama i zavodima jeste zato glavni oslonac partije pa »svaki zavod mora postati partijska tvrđava«²⁶⁾ Povezujući sebe sa svim snagama koje stoje u suprotnosti sa samodržavljem, Lenjinova partija zove u svoje redove »sve snage i slojeve radnog i eksploatisanog stanovništva«²⁷⁾ Taj poziv je upućen prije svega siromašnim seljacima koji postaju sve više revolucionarni jer su pritisnuti zaostalim odnosima u Rusiji i anglo-francuskim kapitalom. U seljačkim ustancima Lenjin je vidio revolucionarno razbijanje samodržavlja i naglašavao, kako to kaže Lefebvre, da on podržava revolucionarnu demokratsku borbu seljaštva i da se oslanja na novu klasnu borbu koja u seljaštvu sazrijeva.²⁸⁾

24) Lenjin, n.d. tom XIII str. 193.

25) Lenjin, n.d. tom XI str. 117.

26) Lenjin, n.d. tom XIII str. 434.

27) Lenjin, n.d. tom XIII str. 148.

28) H. Lefebvre, »Lenjinova misao«, Beograd 1959, str. 222.

Savez sa seljaštvom, tj. seljaštvo kao saputnik proletarijata bilo je za Lenjina ništa drugo nego revolucionarna nužnost. To se isto odnosi i na ostale slojeve društva koji su sačinjavali oslonac njegove partije. Ovakvim poimanjem snaga Lenjin je došao do konfrontacije snaga tadašnjeg ruskog društva gdje na jednoj strani stoje, proletarijat i seljaštvo sa ostalom sirotinjom, a na drugoj strani feudalci i buržoazija sa ostalim imućnim klasama.

Lenjinova strategija i taktika bila je usmjerena baš na postizanje ove polarizacije, tj. sukoba plebejskih struja sa samodržavljem. Osnovna snaga partije bila je ipak u proletarijatu i seljaštvu i akcije partije bile su definirane usaglašavanjem interesa ovih dviju klasa.

Napuštanje proleterskog stanovišta u snagama partije pokazuje se doista kao prava specifičnost boljševizma, jer sa sobom donosi niz problema koji se moraju rješavati da bi se očuvao politički čin revolucije i pošlo korak naprijed. Jer sirotinja ustade protiv samodržavlja. Obori samodržavlje i dočepa se zemlje, i otpoče da se zbiva ono što je u povijesti već davno bilo. Time pobuna očajnika na tlu nerazvijenog istoka jeste završena. Volja ne pređe granice povijesno mogućega.

Sama partija otpoče da se postepeno deproletarizira, i da u njoj preovladavaju službenički i sitnosopstvenički elementi, da bi 1921. godine u njoj bilo samo 41% radnika.²⁹⁾

Lenjin je shatajući ovako snage partije sve nade polagao u njenu organizaciju, vjerujući da će to ona sve uspješno prebroditi, i očuvati proleterski karakter revolucije, pa je organizaciono pitanje shvatio kao prvorazredno duhovno pitanje kako će to kasnije reći filozof lenjinizma Lukacs.³⁰⁾ Poimajući organizaciono pitanje kao teorijsko i parktičko u isto vrijeme, Lenjin je nadišao svoje savremenike i duhovne oce, i slušajući diktat epohe suprotstavio organizaciju proleterske partije ruskom samodržavlju i međunarodnom kapitalu, tj. buržoaziji i njenim organizacionim formama, jer proletarijat u svojoj borbi za vlast ima samo jedno sredstvo a to je organizacija.

Da bi proletarijat postao realna snaga i suprotstavio se drugim klasama on mora spoznati ukupnost društvenih odnosa i iz toga izvesti zadatke klasne borbe, tj. mora biti idejno ujedinjen na principima marksističke ideologije. Tu spoznaju proletarijatu definira njegova partija a idejna ujedinjenost se materijalizira organizacijom. Potrebu da se proleterska partija strukturira društveno i akciono prema objektivnim kretanjima savremenog društva sagledao je još Marx prilikom borbe sa anarhistima u Prvoj internacionali,³¹⁾ i Lenjin je nastavio na tom tragu organizirajući svoju partiju, u polufeudalnoj Rusiji u kojoj je pod dramatičnim uslovima trebalo otpočeti revoluciju.

Idući kao kompaktna grupa strmim i teškim putem držeći se čvrsto za ruke,³²⁾ u apsolutističkoj Rusiji lišenoj demokratskih prava i sloboda, partija koristi ilegalni i legalni oblik rada i borbe, i za svoje uzore ima stare »revolucionare bez mane«, tj. jakobinsku

29) Ostale podatke usporediti u članku B. Ibrahimpašića, »Prilog problematici teorije partije«, Marx i savremenost, Bgd. 1964, br. 2.

30) Lukacs, »Histoire et conscience de classe«, Paris 1960, p. 333.

31) N. Smailagić, »Epohalna valencija politike i razvitak političke nauke«, Politička misao, Zagreb 3/65, str. 45.

32) Lenjin, n.d. tom III str. 230.

frakciju »bijesnih«, i stare ruske revolucionare »zemljovoljce«. Lenjin će zato reći da jakobinac nerazdvojivo vezan s organizacijom proletarijata, a koji je postao svjestan svojih klasnih interesa jest član njegove partije, i da je savremena socijaldemokratija puna »žirodista« koji se boje diktature proletarijata. Još bliži uzor jesu »zemljovoljci«, ona sjajna organizacija, koja je imala samo jedan nedostatak, tj. nije imala revolucionarnu teoriju i nije mogla zbog toga otpočeti klasnu borbu. Pojava masovnog radničkog pokreta nalaže potrebu, kaže Lenjin, da se organizira isto tako dobar odred revolucionara kao što su bili »zemljovoljci«. Na ovaj način marksistička ideologija povezana sa radničkim pokretom, kroz organizaciju partije po uzoru na stare primjere, ostaje na povijesnoj pozornici da pokaže što i koliko može. Ostaju volja i odanost da pokušaju nadoknaditi ono što objektivno povijesno ne postoji.

Ali na veliku nesreću čovjeka volja nikada ne bješe norma povijesti, mada se često dizaše daleko i granice povijesti hrabro pomicaše. Organizacija partije je prikrivena velom tajne i fraze »likvidatora« u javnoj partiji i kalemljenju demokratskih principa su besmislene i znače zamjenjivanje partije »sa nečim bezobličnim, otvorenim, što se ne može nazvati partijom.«³³⁾ Konspirativne funkcije partije su koncentrirane u rukama malog broja profesionalnih revolucionara. Centralizovana organizacija, partija, jest organizacija — plan, po uzoru na »zemljovoljce«, a ne organizacija — proces. Članstvo u partiji postaje oslonac, jer partija zahtijeva gvozdenu disciplinu, a ne rasplinutost i nečvrstinu, i ne dopušta svakom profesoru i gimnazijalcu da se ubrajaju u članove partije. Član partije je samo onaj »ko priznaje partijski program i pomaže partiju kako materijalnim sredstvima, tako i ličnim učešćem u jednoj od partijskih organizacija.«³⁴⁾ Svaki član aktivno sudjeluje u partijskom radu koji se zasniva na principima demokratskog centralizma. Što se tiče kritike i samokritike karakteristična je jedna Lenjinova misao da je proklamovana sloboda kritike ali da treba razmisliti o njenoj sadržini. Partija se izgrađuje odozgo naniže, polazeći od kongresa koji je najviša instanca, i koji vrši kritičku reviziju cjelokupne partijske politike i ujedinjuje sve predstavničke aktivnih organizacija, kao i vrši izbor centralnih ustanova koje su vrhovi partije sve do idućeg kongresa. Evo kako sam Lenjin to opisuje za ono vrijeme kada je njegova partija bila na vlasti. »Partijom koja održava godišnje kongrese rukovodi CK od devenaest lica izabran na kongresu. Tekući posao u Moskvi obavljaju još uži kolegiji i to: Org-biro i Polit-biro, koji se biraju na plenarnim sjednicama CK po pet članova u svaki biro.«³⁵⁾

Jedna kritika napisana na ovakvo poimanje partije a koju je kod nas aktualizirao Ljuba Tadić,³⁶⁾ jest kritika Rose Luxemburg, upućena Lenjinu još 1904. godine. Dodajmo samo da ova kritika prije svega pogađa Lenjina.

Jedno pitanje na koje treba odgovoriti jest: gdje su revolucionarni domašaji ovakvog ostvarivanja socijalizma, odnosno da li

33) Lenjin, n.d. tom VIII str. 315.

34) Lenjin, n.d. tom IV str. 84.

35) Lenjin, n.d. tom XIII str. 433.

36) Usp. Ljuba Tadić, »Proletariat i birokratija«, Humanizam i socijalizam, Zagreb 1963, knjiga II; i Lj. Tadić — T. Indić, »Partija proletarijata«, zbornik radova, Beograd 1966, gdje je sadržana pomenuta kritika Roze Luxemburg.

će tako pojmljena i stvorena partija moći da prevaziđe sebe ili će se identificirati sa državom i državu pretvoriti u svoj privjesak. Tj. postavlja se pitanje mogućnosti i domena prevazilaženja klasnog društva i njegovih horizonata.

Odgovor na to pitanje daje nam uviđanje Lenjinove interpretacije epohe shodno njegovoj koncepciji partije. Time ujedno biva i odgovoreno u čemu je povijesni smisao i gdje se završavaju obzorja njegovog poimanja partije.

Politička interpretacija epohe

Lenjinova partija ruši samodržavlje čim dođe momenat da se vidi koliko svijest, volja i akcija, mogu pomjerati granice povijesti. Novu državu, diktaturu radnika i seljaka, Lenjin je pojmio kao proletersku državu, »mašinu za ugnjetavanje buržoazije od strane proletarijata«,³⁷⁾ smatrajući da ona nije forma vladavine već država novog tipa. Ova država jest negacija diktature buržoazije i put ka demokraciji za narod, demokraciji za sirotinju. Suština te države jest u organiziranosti i disciplinovanosti vodećeg odreda, tj. partije kao avangarde.³⁸⁾ Partija je ona snaga koja definira organizaciju društva i društvene odnose boreći se za afirmaciju proletarijata i njegove klasne vladavine.

Partija se oslanja na sindikate koji obuhvaćaju industrijski proletarijat, i koji su formalno vanpartijski a faktički svi njegovi rukovodeći organi sastoje se od komunista koji sprovode direktive partije.³⁹⁾ Sindikati su organizacija partije koja ima vlast, koja vlada, one partije koja ostvaruje diktaturu proletarijata. Ova uloga sindikata u sistemu diktature proletarijata zasniva se na mijeni funkcije sindikata poslije osvajanja političke vlasti od strane radnika i seljaka. Jer za vrijeme kapitalizma glavni zadatak sindikata jest borba protiv kapitala i odbrana klasne samostalnosti proletarijata. Poslije osvajanja vlasti sindikati postaju državna organizacija, i garancija da se sačuva socijalistički ideal radničke klase i sam politički akt revolucije.

Sličnu ulogu imaju i sovjeti koji su organizacija za ujedinjavanje radnih masa bez obzira na struku. I oni su jedan od zupčanika kroz koje se transformira djelatnost partije.

Transmisije koje povezuju avangardu sa masom napredne klase a od nje sa masom trudbenika, postaju time realnost organizacije društva, i time se po Lenjinovim riječima ostvaruje sistem zupčanika koji omogućuje diktaturu proletarijata.⁴⁰⁾ Ovakva organizacija društva postaje jedan čvrst i relativno širok aparat, »pomoću kojeg je partija tijesno povezana sa klasom i masom, i pomoću koje se pod rukovodstvom partije ostvaruje diktatura proletarijata«.⁴¹⁾

Obzorja klasne borbe i klasne vladavine u zemlji gdje je revolucija otišla u političkom i vojnom planu mnogo dalje nego što dopušta savez radnika i seljaka jasno se pokazuju. Politika postaje presudan činilac i dobiva prvenstvo nad ekonomikom, definirajući

37) Lenjin, n.d. tom XII str. 200.

38) Lenjin, n.d. tom XIII str. 175.

39) Lenjin, n.d. tom XII str. 434.

40) Lenjin, n.d. tom XIV str. 153.

41) Lenjin, n.d. tom XIII str. 434.

sve društvene sfere i odnose. Organizacija društva zasnovana je na principima klasne vladavine gdje se ponovo pojavljuju vođe, mase i klase, što je Lenjin dobro izrazio riječima: »Mase se dijele na klase, a klasama u modernim civiliziranim zemljama rukovode političke partije; a političkim partijama po pravilu upravljaju više ili manje stalne grupe najuticajnijih, najistaknutijih lica koja se biraju na određene položaje i zovu se vođe. Sve je to azbuka modernog društva i čemu onda postavljanje pitanja da li je sovjetska vlast diktatura partije ili diktatura klase.«⁴²⁾

Ovim shvatanjem svoje partije Lenjin je došao preko partijske organizacije do jedne nove države-partije, i okviri njegovog duhovnog horizonta na nivou državno-političkih zamisli i rješenja ostadoše kao granice do kojih je mogao doći ali ih ne i prevazići. U samoj partiji počese se javljati opozicije protiv diktature vođa i oligarhije.⁴³⁾

U partiji i redovima radničke klase, a na tragu velikih ideala, učestale opozicije i frakcije. »Radnička opozicija« na čelu sa Šljapnikovim, protivila se birokratskoj struji i zahtijevala povećanje uticaja radničke klase kako bi diktatura bila stvarno djelo klase. Njena platforma je jasno naglašena u zahtjevu da upravljanje narodnom privredom treba pripadati kongresu proizvođača ujedinjenih u proizvodne sindikalne saveze, koji biraju centralne organe za upravljanje cjelokupnom narodnom privredom. »Radnička opozicija« je smatrala da je to put da se smanji diktatura partije i birokratizam države-partije, kako je to govorio Šljapnikov. Kritikujući »Radničku opoziciju«, Lenjin je naglašavao da pojam proizvođača sjedinjuje proletera sa poluproleterima i sitnosopstvenicima, i da se na taj način odstupa od osnovnog pojma klasne borbe. Lenjin je u pojmu proizvođač vidio sitnosopstveničke, kalkulatorske duhove i kao njihovu negaciju postavio ne savez proizvođača već partiju. U skladu s ovim je i Lenjinova kritika Buharinovog shvatanja proizvodne demokratije.⁴⁴⁾

»Radnička opozicija« kao i grupa »Demokratskog centralizma«, koja je upozoravala da se u sovjetskom društvu umjesto demokratskog centralizma ostvaruje birokratski centralizam, bila je zabranjena na Desetom kongresu partije, radi osiguranja jedinstva volje, misli i akcije, kada su ujedno zabranjene sve frakcije i opozicije. Kraj »Radničke opozicije« jest kraj ne samo velikih ideala nego i velikih riječi. Opozicije i frakcije značile su pobunu protiv neostvarenih ideala i traženje smisla i zbiljnosti, ali su u isto vrijeme dovodile u pitanje političku revoluciju, i put je bio zabrana frakcija i opozicija i objelodanjenje povijesnih mogućnosti ostvarivanja socijalizma u domenima industrijalizacije i elektrifikacije zaostale zemlje.

Svi ovi događaji u vezi sa »Radničkom opozicijom« i grupom »Demokratskog centralizma« kao i događaji u Kronštatu, pokazuju da se Lenjinova partija u svojoj interpretaciji epohe sukobila, ne samo sa objektivnim preduslovima revolucionarnog preobražaja društva, nego i sa problemom mjesta i uloge radničke klase u diktaturi koju ostvaruje partija.

42) Lenjin, n.d. tom XIII str. 428.

43) Još na Devetom kongresu partije postojala je opozicija koja je zahtijevala borbu protiv diktature partije, vođa i oligarhije.

44) Buharin je smatrao da svi izbori, isticanje kandidata, njihovo podržavanje itd. treba da se sprovedu sa stanovišta ne samo političke čvrstine, već i privrednih sposobnosti, i u praksi provjerene brige o materijalnim i duhovnim interesima radnika.

Savez sa seljaštvom, tj. seljaštvo kao saputnik proletarijata bilo je za Lenjina ništa drugo nego revolucionarna nužnost. To se isto odnosi i na ostale slojeve društva koji su sačinjavali oslonac njegove partije. Ovakvim poimanjem snaga Lenjin je došao do konfrontacije snaga tadašnjeg ruskog društva gdje na jednoj strani stoje, proletarijat i seljaštvo sa ostalom sirotinjom, a na drugoj strani feudalci i buržoazija sa ostalim imućnim klasama.

Lenjinova strategija i taktika bila je usmjerena baš na postizanje ove polarizacije, tj. sukoba plebejskih struja sa samodržavljem. Osnovna snaga partije bila je ipak u proletarijatu i seljaštvu i akcije partije bile su definirane usaglašavanjem interesa ovih dviju klasa.

Napuštanje proleterskog stanovišta u snagama partije pokazuje se doista kao prava specifičnost boljševizma, jer sa sobom donosi niz problema koji se moraju rješavati da bi se očuvao politički čin revolucije i pošlo korak naprijed. Jer sirotinja ustade protiv samodržavlja. Obori samodržavlje i dočepa se zemlje, i otpoče da se zbiva ono što je u povijesti već davno bilo. Time pobuna očajnika na tlu nerazvijenog istoka jeste završena. Volja ne pređe granice povijesno mogućega.

Sama partija otpoče da se postepeno deproletarizira, i da u njoj preovladavaju službenički i sitnosopstvenički elementi, da bi 1921. godine u njoj bilo samo 41% radnika.²⁹⁾

Lenjin je shatajući ovako snage partije sve nade polagao u njenu organizaciju, vjerujući da će to ona sve uspješno prebroditi, i očuvati proleterski karakter revolucije, pa je organizaciono pitanje shvatio kao prvorazredno duhovno pitanje kako će to kasnije reći filozof lenjinizma Lukacs.³⁰⁾ Poimajući organizaciono pitanje kao teorijsko i praktičko u isto vrijeme, Lenjin je nadišao svoje savremenike i duhovne oce, i slušajući diktat epohe suprotstavio organizaciju proleterske partije ruskom samodržavlju i međunarodnom kapitalu, tj. buržoaziji i njenim organizacionim formama, jer proletarijat u svojoj borbi za vlast ima samo jedno sredstvo a to je organizacija.

Da bi proletarijat postao realna snaga i suprotstavio se drugim klasama on mora spoznati ukupnost društvenih odnosa i iz toga izvesti zadatke klasne borbe, tj. mora biti idejno ujedinjen na principima marksističke ideologije. Tu spoznaju proletarijatu definira njegova partija a idejna ujedinjenost se materijalizira organizacijom. Potrebu da se proleterska partija strukturira društveno i akciono prema objektivnim kretanjima savremenog društva sagledao je još Marx prilikom borbe sa anarhistima u Prvoj internacionali,³¹⁾ i Lenjin je nastavio na tom tragu organizirajući svoju partiju, u polufeudalnoj Rusiji u kojoj je pod dramatičnim uslovima trebalo otpočeti revoluciju.

Idući kao kompaktna grupa strmim i teškim putem držeći se čvrsto za ruke,³²⁾ u apsolutističkoj Rusiji lišenoj demokratskih prava i sloboda, partija koristi ilegalni i legalni oblik rada i borbe, i za svoje uzore ima stare »revolucionare bez mane«, tj. jakobinsku

29) Ostale podatke usporediti u članku B. Ibrahimpašića, »Prilog problematiki teorije partije«, Marx i savremenost, Bgd. 1964, br. 2.

30) Lukacs, »Histoire et conscience de classe«, Paris 1960, p. 333.

31) N. Smailagić, »Epohalna valencija politike i razvitak političke nauke«, Politička misao, Zagreb 3/65, str. 45.

32) Lenjin, n.d. tom III str. 230.

postavke od kojih je Lenjin polazio pri stvaranju svoje partije i njenom akcionom i društvenom struktuiranju prema objektivnim kretanjima savremenog svijeta jesu: realnost i zbilja nerazvijene, polufeudalne Rusije, dotadašnjeg žandarma Evrope, u kojoj je kmetstvo tek skoro ukinuto i kapitalizam počeo da se razvija uz life-rovanje u Rusiju evropskog kapitala, sa malobrojnomo ali koncentriranom radničkom klasom, u kojoj su patnje i stradanja naroda pod jarmom samodržavlja bile ovaploćene, i gdje su sve ideje upe-rene protiv samodržavlja sa zanosom prihvatane, kao i imperija-listički lanac kapitala koga su skovale buržoazije razvijenih evrop-skih zemalja u kojima je klasa budućnosti obitovala u obzorjima povijesnog pragmatizma. Ta dramatična slika epohe i njena dva dijela, tj. jedan svijet koji se već dovršava i u sebi ima svoga gro-bara, i na drugoj strani dio čovječanstva koji se budi, koji pred stavlja pobunu očajnika i polazi putem svoga prethodnika, noseći u sebi iskonske nade i stremljenja ka slobodi i čovječnosti, bila je pred očima Lenjina a posebno duša ruskog čovjeka, tj. ruskog seljaka, čije ciljeve i težnje simbolizira njihova organizacija »Ze-mlja i volja«, i teške ruske prilike iz kojih je trebalo izvući naj-radikalnije konzekvence. Lenjinova koncepcija partije zasovana na ovim pretpostavkama, a izgrađena i pojmljena kako je to naprijed izvedeno, ipak ne prelazi u svojoj interpretaciji epohe obzorja po-litičke vlasti i sistem političkog oligarhizma koji ostaju kao dokaz domašaja pobune očajnika, tj. plebejskih struja na tlu nerazvije-nog istoka i pucnja imperijalističkog lanca. Zakoni klasne borbe treba da trasiraju daljnje puteve razvitka društva i oni dovode do istine koju donosi ovako pojmljena organizacija društva, a to je totalna i apsolutna organizacija politike, privrede i svih sfera, čime se sve pretvara u oruđe i stupa na scenu u jedinstvenom pogonu industrijalizacije, tj. tehnike kao gole čovjekove dana-šnjice.

Ako je dakle ovakvo ostvarivanje Marxove misli podaleko od Marxa, to nas ne sputava da kažemo da je ovim i određeno povi-jesno mjesto, smisao i granice ovakvog poimanja marksizma i njegovog primjenjivanja, i na tome zasnovane koncepcije partije.

Djelo koje ostvaruje Lenjinova koncepcija partije, koncipirana na epohalnim pretpostavkama revolucionarnog preobražaja ruskog društva, jest dakle momenat istine, jer je razvijanje proizvodnih snaga dio budućnosti ali ne i budućnost sama. Odnosno to je istina i smisao povijesno mogućega.

Hegelova dijalektika kojoj nas je Lenjin uputio pred kraj svo-ga života dobro će nam doći da bi u ovom društvu otkrili privid samostalngosti činjeničnog, pojedinačnog, faktičkog. Da bi vidjeli da je individum samo privid koji se neprekidno stvara i rastvara u totalitetu i da spoznamo da je sfera ostvarenja u formi države — partije, prava, ideologije i ekonomije, samo privid i fetiš dru-gotnosti, tj. da uvidimo obzorja klasnog društva, i da se na kraju susretnemo sa početkom, i ponovo uz pomoć Blocha da kažemo da ljudi nisu robovi, ali ni gospodari, da nisu kmetovi, ali ni fe-udalci, da nisu proleter i ali ni kapitalisti, i ne dodajući ovom nizu novi par, zaključimo, da ne vidimo što oni jesu u dosadašnjoj podjeli klasnih društava, diveći se političkom geniju — Lenjinu.